

vet nem is lehetne említeni Stančićtyal kapcsolatban, oly rokotalan volt ő a festészetben. Oly különös, magányos, egyedülálló. Ködbe vesző háztetők, az alkonyatból kiemelkedő templomtornyok, az itt-ott virrasztó ablakok — mögöttük a fájdalom izzik —, a szótlantul, mozdulatlanul lebegő emberi alakok költészete ez. Képein az idő színné és anyaggá változva hálózta be, lepi el, alakítja művészi szimbólummá a mulandó jelenségeket.

Amikor legutóbbi belgrádi kiállításán új képeit láttuk, a magzatokat, a születés tragédiáját, a deformált gyerekeket, kissé zavarban voltunk. Mit jelent ez? Új szakasz, új út Stančić művészetében? Most már, sajnos, tudjuk: az új szakaszt nem zárhatta le, az új utat nem járhatta végig. Ez az út a varazsdi temetőbe vezetett.

TOMÁN László

T Á J É K O Z Ó D Á S

AZ IRODALOM HANGTANA KISEBB HIBÁKKAL

Branko Vuletić: *Fonetika književnosti*, Liber, Zagreb, 1976

A *Kolo, Umjetnost riječi, Pitanja, Književna smotra és Zbornik slavističke škole* című folyóiratokban és kiadványokban 1963—1975 között publikált hangtani tanulmányait adta közre Branko Vuletić fonológus, a zágrábi Bölcsészettudományi Kar elméleti és alkalmazott hangtani tanszékének rendkívüli tanára. E könyvvel egyidejűleg jelent meg Párizsban Jean Cureau-val közösen írta *Enseignement de la prononciation dans une méthode structuro-globale audio-visuelle* (A kiejtés elsajátítása a strukturális-globális audiovizuális módszerben) című könyve.

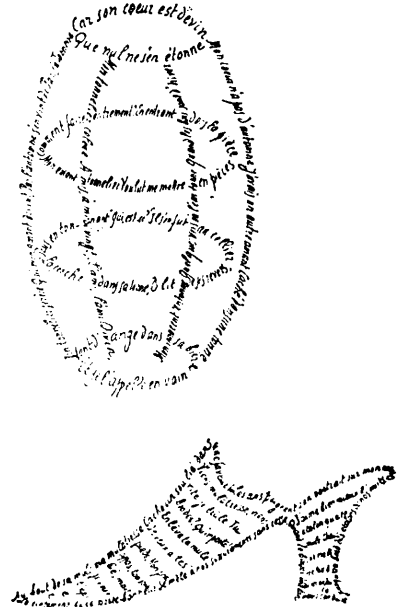
Az *irodalom hangtana* című kö-

tet négy fejezetből áll, melyek közül az első az irodalom általános hangtani problémáit érinti. Itt tehát jobbára olyan irodalmi szövegekről van szó, melyek megalkotásakor nem kifejezetten hangtani elvek (programok) érvényesülnek, illetve a hangtani megoldások kizárólag az írott nyelv törvényszerűségeiből következnek. Vuletić megállapítása, hogy ha a „szövegnek készült irodalmat” beszéddé alakítjuk, hangelemeire bontjuk, valójában a sikolyhoz jutunk, „mert csak a sikolynak van emberi, közösségi, örök és művészi tartalma”. A sikolynak önmagában vett értelme van, s ez az értelem a formális akusztikai elemek — intonáció, hangerősség, ütem, szünet — nélkül is létrejöhet mint néma csend. Ez a csend azonban nem az elszegényedett, de Saussure-féle nyelvet jellemzi, melyet már különben sem lehet kimondani, hanem azt a gazdag akusztikai képet, melyet azért lehetetlen kimondani, mert a beszédnél is több.

A beszéd végletei című fejezetben Vuletić azzal a művészeti törekvéssel foglalkozik, amely kizárólag a szöveg hangtani elemeit aknázta ki, s meredek úton, kockázatosan jutott el az irodalmi szövegben rejlő sikolyhoz és csendhez. A negyvenes években indult lettrizmus Franciaországban talált követőkre. A lettrista elmélet a betű helyzetét kívánta megerősíteni a szavak ellenében, melyeket művésztietleneknek nevezett. Az egyedi, eredeti és művészi értékű betűk hangmegoldásai képezték az alapját ennek a viharos mozgalomnak, mely a csendet a legkülönbözőbb, szélsőségekig jutó metanyelvek segítségével kívánta megjeleníteni (ilyen volt az akkor már ismert fehér papírfelület alkalmazása is).

A szabályos mondatban felszakítását szorgalmazó egyéni kísérletek közül Vuletić Ionesco munkáival foglalkozik, a Kopasz énekesnő című darabjával, melyben a banális, hétköznapi párbeszéd elszigetelt, nyelvtanilag helyes, logikailag azonban összefüggéstelen mondatok sorába megy át, hogy a mondatok szétzúzásával először szavakba, végül már csak hangokba torkollik.

A Hogyan vált a költészet konkrétá? című tanulmány gazdag illusztrációival ad betekintést a kísérleti költészet világába, s többek között említést tesz a hangköltészetéről is, mint a konkrét költészet egyik ágazatáról. A konkrét költészet történelmi előzményeinek összefoglalásánál zavart keltenek azok a túlhaladott nézetek, hogy a konkrét költészet a középkor, sőt

A költészet mint vizuális látvány, mint a valóság utánzata — Louise de Vilmorin figuratív kalligrammája

a IV. század jobbára vallásos kép-költevényeiig vezethető vissza Pontatlanok azok a nézetek is, melyek a konkrét költészet első, úttörő darabjainak Rimbaud, Mallarmé, Apollinaire, Pound, Albert-Birot stb. alkotásait tartják. Az utóbbi években végzett vizsgálatok rámutattak, hogy a költészetben végbevitt nyelvújító változásokat nem téveszthetjük össze a konkrét művészet rendszerbeli elveivel, melyek a századforduló után alakultak ki. Marinetti, Apollinaire, Tzara, Schwitters stb. alkotásai tehát a tágabb értelemben vett konkrét költészet területéről valók, s a köl-

tészet vonalrendszeréből való kitörés jellemzi őket. A hagyományos versírás felszakítása azonban nem azonos a konkrét művészet elveivel, csak a nyelvújítás szempontjából egyezik vele. A szigorú értelemben vett konkrét verseknek már nincs tárgyuk, illetve saját maguk a tárgy, önmagukat tematizálják. Nem így áll a helyzet például a Kalligrammákkal, melyeknek verssorai a külső valóság jelenségeit „rajzolják”, s inkább a költészet és a vizuális művészet közeledése jellemzi őket. Ez a fajta kísérlet, bár

felszakította a vonalban élő költészetet, leragadt a látványnál, funkciója a másolásban merült ki. A konkrét költemény viszont nem ábrázol semmit, csak önmaga lehetőségét veti fel.

Kár, hogy ezek a hibák árnyékot vetnek a vállalkozás egészére, mely lényegében jelentős hangtani ismerveken alapul. Azt látjuk, hogy Vuletić a kötet hangtani koncepciójába nem éppen beillő grafikai költészetben már kevésbé jártas kortárs kutató.

SZOMBATHY Bálint